

GÁL FARKAS

VITA A VIDÉKI KÖNYVKIADÁSRÓL

„TÁGAS MEZŐ NYITTASSÉK”

Évekkel ezelőtt megjegyzést olvastam valamelyik lapban: a szerző érthető gúnyolódással említette, hogy még a Mezőgazdasági Kiadó is a fővárosban van... Néhány hónapja, hogy az MTI világgá röpitette a hírt, miszerint vetőmag mintabolt nyílt Budapesten a Rottenbiller utcában. Pár hete riportot hallgattam a rádióban. G. E. ismert és általam is szeretett íróval beszélgetek, s egyszer csak megütközve hallom, milyen lekicsinylően nyilatkozik olvasottságunkról, mondván, hogy Laxness és Fukazava Hicsiro nevét nálunk sajnos nagyon kevesen ismerik. En ezt a vidékiekre értettem — lehet, hogy nincs igazam.

Ezek jutottak eszembe, amikor Mocsár Gábor írását olvastam a Szegeden megjelenő *Dél-Magyarország* május elsejei számában. Ezt a cikket azóta a *Tiszatáj* is közölte az előző számban. Jó alkalom ez arra, hogy a vidéki könyvkiadásról beszéljünk. Mocsár Gábor nem alaptalanul ragadott tollat, minden oka megvolt és ma is megvan arra, hogy kissé ingerülten, méltatlankodó hangon fejtegesse a problémát. Arról írjon, ami tulajdonképpen nincs: a szegedi, illetve általában a vidéki könyvkiadásról. Ez ugyanis megszűnt. Igaz, hogy amolyan „közös ló” volt, de mégis jelentett valamit.

Nemcsak Szegeden szűnt meg a kiadás lehetősége, hanem Pécsen is, így tehát jelenleg sehol sem lehet könyvet kiadni Magyarországon — Budapestet kivéve. „A decentralizáció helyett abszolúttá nőtt a főváros eddig is túlméretezett, monopolisztikus helyzete ebben a tekintetben” — írja Mocsár Gábor. Természetesen a gondok megoldásának könnyebbik módja volt a megszüntetés, reméljük azonban, ez nem végleges, nem lehet végleges. Ebben minden vidéken élő és az irodalmat valamennyire is szívügyének tekintő ember reménykedik. Az új gazdasági mechanizmusban bekövetkezett változások szükségszerűen hatással lesznek a kulturális életre is. A könyvkiadás decentralizálása eddig — ne féljünk kimondani — némi féltékenység és kényelmi szempontok miatt nem történhetett meg.

Látszólag hatásosan lehetne itt érvelni — ellenérvelni — a fentiekkel szemben az anyagiakra történő hivatkozással. Ennek cáfolata azonban nemcsak hatásos, hanem igaz is: a fővárosi kiadók nem győzik a hozzájuk beküldött művek lektorálását és kiadását sem. Az *Új Írás* áprilisi számában Farkas László említi, hogy évekig kell várni a fiatal költőnek, írónak első kötete megjelentetésére. Nos, mi lenne, ha a Budapesten működő kiadók leadnának ebből a teherből vidékre, mintegy leányvállalatot hozva létre ezáltal, s így természetesen az „évi keret” meghatározott százaléka is vidékre kerülne? Azt senki sem említheti komolyan, hogy akár Szegeden, Pécsen, Debrecenben stb. nincsenek olyan emberek, akikre nyugodt lelkiismerettel rá lehetne bízni a lektorálási, szerkesztési feladatokat. A fővárosi kiadók is tudják, hogy vannak ilyen emberek. Bosszantó tehát, hogy a „szellemi fellegráknak” nevezett vidéki városok még ebben a lehetőségben is — a könyvkiadásban — a főváros mögött kullognak.

Pedig nem volt ez mindig így. Úgy gondolom, ilyen szempontból érdemes visszapillantani pl. Kecskemét múltjába. A város tanácsa 1835. november 9-én bizonyosságot adott ki nyomda felállítására. Döntését többek között így indokolja: „... városunkban a tanulóíjúságnak száma eddig is nevezetes lévén... ezeknek a szelídebb tudományokban való kimívelhetésekre szükséges tudományos könyvek... kívántat-

nak meg... a szegényebb sorsú Szülék Gyermekeinek pedig a tudományokban való neveltetésekre tágas mező nyitattik..."

Persze bürokrácia, gáncsoskodás akkor is volt, de 1841-ben Szilády Károly nyomtatómesternek sikerült megindítania a munkát. Hamarosan felfigyeltek rá a pestiek, és Toldy Ferenc biztatására Szilády Pestre kérelmezi magát. Onnan azonban ezt válaszolják: „Pesten elegendő számmal léteznek typographiák...” — szerencsére. Bön-gésszük végig Szilády kiadványainak bibliográfiáját, milyen könyveket adott ki a „nyomtatómester”? Az ő költségén és betűivel jelent meg először Magyarországon Cervantes *Don Quichote, a híres manchai lovag* című műve 1850-ben. Aztán Arany János *A magyar nemzeti versidomról* 1856-ban. Katona József *Bánk bán*-ja — az 1820-as novemberi kiadás után, amikor 1821-et nyomtak rá — itt jelent meg negyed-szer 1856-ban a szerző életrajzával. S még egy érdekes kiadványt említ meg: Kos-suth Lajos *Párisból Deák Ferenchez intézett nyílt level*-ét is Szilády nyomatta ki. Ennek terjesztése büntetendő cselekmény volt (Kossuth ebben a levelében a kiegye-zést ellenzi).

Talán elég is ennyi. Az már eléggé köztudott, hogy milyen könyvkiadás volt Kecskeméten Tóth László nyomdaigazgatói működése idején. Ismert tény, hogy Né-meth László *Tanú* című folyóirata itt készült. Itt jelent meg 1934-ben első könyve az *Ember és szerep*, 1936-ban itt nyomták a *San-Remói napló*-t. Németh László, Kec-kemétre emlékezvén, 1958-ban ezeket írja: „Amikor... a német veszély a hallgató-ból megint kikényszerítette a szót: egy kis könyvtár formájában ismét Kecskemé-ten próbáltuk meg a felújítást. Ebben a Tanú-Könyvtárban jelent meg a Kisebbség, majd egy évre rá a Téli hadjárat. Közben azonban Szabó Dezső és Veres Péter köny-veivel, majd a Minőség forradalmával megindult egy kiadó, s a negyvenes években ez vette át a szerepet, amelyet előzőleg a Kecskeméti Nyomda — mint a Tanú, a Válasz, Apolló s új folyóiratok, könyvek kiadója — vállalt...”

Az elmondottakhoz egy mondattal tesztem még hozzá: Kecskeméten jelent meg Solohov *Csendes Danok* című hatalmas regényének első magyar kiadása is (a kéziratot Svédországon át csempészték be). Sajnos, hogy ha a fentiekkel bizonyítottan jó múlt-tal rendelkező Kecskemét — vagy ha úgy tetszik vidék — könyvkiadásáról beszél-lünk, mindig múlt időben kell szólnunk. Kanyarodjunk azonban vissza a jelenhez, bár bevallom, szívesebben időznék Szilády nyomtatómesternél (akinek unokaöccse volt Szilády Áron, a nagy hírű filológus, nyelvész, több évtizedig az Akadémia főtítkára), de nekünk a jelen dolgait, mostani problémáinkat kell megoldanunk. Azonban — éppen úgy, mint annak idején nekik — a most élőknek sem könnyű. Különösen nem, ha vidéken él az ember.

Nemrégiben vita folyt arról, hogy mit jelent vidéken élni. Ebben a vitában is a főváros mondta ki a végső szót. Minden a fővárosban dől el. Nem egy esetben — tisz-telet a kivételnek — aki Budapesten dönt, nem állhatna ki szellemi vetélkedőre azzai, akinek munkájáról véleményt mond — abszolút érvénnyel. Fellebbezni nem lehet, nincs kinek, nincs hová. A vidéki könyvkiadás lehetőségeinek megteremtése körül nem most zajlik az első vita, cikkezés. A főváros részéről azonban legtöbbször — ki-mondva, vagy csupán a szavak mögött — az az érvelés hallatszott, hogy van-e szük-ség vidéken kiadóra? Az igazi tehetség úgyis utat tör magának. Igen, utat tör, ha munkája — az alkotás és a kenyérkereset — mellett még marad ideje, energiája az út „töréséhez”.

A vidéki sikereken felbuzdulva, egy fiatal költő összeszedte verseinek általa vélt legjavát, és fölvitte a Kiadóhoz. A lektor első kérdése az volt — amikor még csak a kézfogáson voltak túl —, hogy jelent-e már meg verse fővárosi folyóiratban?

— Nem jelent meg! — válaszolta a reményeiben immár megfogyatkozott költő, és bocsánatkérő hangszíjjal előadta, hogy miért nem jelent meg. Az ok pofonegyszerű: Válaszként közli vele, hogy a versek jók, örülnének is, ha beletehetnék a lapba, de sajnos, nekik van saját szerzőgárdájuk, s egyébként is sok „neves” áll sorban, várva a megjelenést.

— Írjon harcos, közéleti verseket! Ezekre most szükség van — hangzott a lektor atyai intelme annak ellenére, hogy még nem is tudta, mi van a dossziében, a nevét sem ismerte a költőnek. A vidéki poéta átkozta a percet, amelyben elhatározta, hogy a fővárosba utazik. Tíz perc múlva az utcán volt, és tudta, hogy hamarosan vissza-kapja a kéziratot. Fél év múlva valóban hozta is a posta néhány alig érthető sor kíséretében. Hová menjen, kihez nyújtson be fellebbezést a költő a kézirat átvéte-létől számított nyolc napon belül? Bekopogtathat-e egy „élő klasszikus” ajtaján kéz-iratával annak kockázata nélkül, hogy őt is a szerkesztőségek rémének, napi öt-hat vers gyártójának tekintik, és jóindulatú vállveregetéssel az ajtóhoz kísérik: — Olvas-son, fiam, klasszikusokat!

Ez persze csak feltételezés, de azt hiszem, nem alaptalan. Azok az írók, költők, akik valóban élő klasszikusnak számítanak, akiknek tekintélye van a fiatalok előtt, és nemcsak azért jelennek meg a kötetek, mert harminc, negyven évvel ezelőtt valaki „felfedezte” őket, és azóta is ugyanazon a szinten írnak — tehát akik valóban klasszikusok, képtelenek nevelgetni az utódokat, nincs idejük arra, hogy a magyar irodalom jövőjével is törődjenek legalábbis személyekre menően. A rengeteg funkció, társaságok, elnökségek, bizottságok stb. mellett örülnek, ha saját dolgaikra jut idejük. Tegyük fel azonban, hogy a fent említett költő mégis szerezne egy ajánlólevelet egy országos, sőt európai tekintélytől, és ezzel menne ahhoz a kiadóhoz, amely elutasította. Kiadná-e a verseit? Nem hiszem. Presztízs is van a világon.

A fiatalok nevelésével nálunk nem foglalkozik senki. Ezt így kategorikusan kijelenteni merész dolog lenne, ha nem tapasztalnánk naponta. Igaz, hogy nemrégiben jelent meg az *Első ének* című antológia, de ez nem nevelés, csupán válogatás azoknak az írásaiból, akik saját erejükből eljutottak eddig. A folyóiratoktól kapott néhány soros válaszok, a kiadók érthetetlen, logikátlan esztétizálása sem nevezhető annak. Mindenki a mély vízben rügkapál, s van, aki elmerül, van, aki úszni kezd, s vagy odafigyel a kritika, vagy nem. Legtöbbször nem, hiszen kritikáról alig beszélhetünk egy-két esettől eltekintve. Leginkább recenziók jelennek meg nálunk. Talán a vidéki könyvkiadás fellendítene ezt a műfajt is, és nem történhetne meg olyan, hogy megjelenik a költő táncdalszöveg színvonalon írott verseinek köteté több ezer példányban, s aztán megkérdezi a kritika: miért kellett ezt kiadni?

Egészséges kiadói konkurrencia esetében ilyesmi, azt hiszem, nem történhetne meg. Persze tudom, vannak üzleti szempontok is. A kiadó nem szeretné, ha a nyakán maradnának a könyvek. Úgy gondolom azonban, hogy ez a szempont az utóbbi időben túlságosan nagy hangsúlyt kap. Mi lenne ugyanis feladata egy könyvkiadónak? Semmi esetre sem az, hogy üzleti szempontok hajtásak, hanem inkább az, hogy színvonalas művekkel járuljon hozzá a kulturális forradalomhoz. Látszólag ellentmondás van itt. Mondhatná valaki, hogy a tömeg nem szereti a „magas lírát”. Ez viszont mélyeséges tévedés. Mert miért van mégis akkora tábora Adynak, Illyésnek, Juhász Ferencnek, Nagy Lászlónak, Vácinnak stb.? Csakhogy az olvasók nagy része szereti a táncdalt is, és becsapjuk őket, ha költészetként slágerszöveg-gyűjteményt nyomunk a kezükbe: — itt az írás, olvassátok...!

A „vidéki” szónak mindig volt, ma is van rossz mellékíze, lekicsinylő hangulata. Ha valamely vidéken élő embernek figyelemre méltó műve jelenik meg nagy küzdelmek után, a kritika nem mulasztja el megjegyezni: „A vidéken élő x. y...” — mintha ez legalábbis egy csodával lenne határos, vagy főleg azonos. A pénzügyi kérdések mellett tehát nagyon erősen hatnak azok a szubjektív tényezők, amelyek a főváros és a vidék viszonyát meghatározzák.

Szükség van-e vidéken könyvkiadóra? A *Tiszatáj* legutóbbi, májusi számában közölt szerkesztőségi cikk is több sürgető kiadói feladat megoldását említi, kezdve a Dugonics-kéziratoknál, egészen a szabadtéri játékok történetéig. Nos hozzáteszem, hogy Kecskemét és a megye területéről is számos értéket lehetne összegyűjteni, mert ki írja meg ezt a nagy átalakulást, a homoki emberek gigási munkáját, ha nem azok, akik most élnek. Vállalkozó van, kiadó nincs. Nagy Czirok László a kiskunsági népszokások, hagyományok nagy ismerője. Kéziratai otthonában porosodnak, mert — ezt csak hallomásból tudom — összevezet a kiadóval. Kecskemétnek új várostörténetre volna szüksége. Dr. Solymos Ede kandidátus dolgozatait, tudományos munkáit szétszórva tudja közölni, de folytathatnám a sort.

Lesz-e könyvkiadó a vidéki városokban, vagy a sok közül akár egy helyen is? Jóslni nehéz volna. Hogy szükség van rá, senki sem vitathatja. Tudom, hogy cikkekkel nem lehet eldönteni ezt. Az is szükséges, hogy a problémával olyan helyen is foglalkozzanak, ahol intézkedni is tudnak. Ma már nem elegendő az, hogy kulturházakat, szélesvásznú mozit, gimnáziumot, esetleg folyóiratot adunk egy városnak. Szükség van arra is, hogy az egy tájegységben élő íróknak megjelenési fórumot, könyvkiadási lehetőséget biztosítsunk. Nemcsak azért, mert ha például valaki külföldön rendszeresen figyeli a magyar könyveket, könnyen azt gondolhatja, hogy Magyarország azonos Budapesttel, hanem, hogy kielégítsünk egy szellemi igényt, egy olyan szükségletet, amit a fejlődés, a szocialista kultúra hozott magával.

Ki-ne emlékezne arra az országos vitára, amely a kapukulcsok körül zajlott le: adjanak-e a lakóknak kapukulcsot, vagy csak a házmasternek legyen? A polémia végül is kormány szinten dőlt el, rendelet jelent meg erről, s ha jól emlékszem, még az országgyűlésen is felvetődött a „probléma”. Úgy gondolom, hogy a vidéki könyvkiadás ügye is megér egy kapukulcsot...